

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: ministry@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Від 24. 03. 2016 № 1/3-148

На № _____ від _____

Органам управління освітою обласних, районних,
міських (районних у містах) державних адміністрацій,
Інститутам післядипломної педагогічної освіти,
навчальним закладам

Про відзначення 25-ї річниці незалежності України

На виконання Указу Президента України “Про відзначення 25-ї річниці незалежності України” від 3 грудня 2015 року № 675 пропонуємо протягом 2016 року провести тижні історії під загальноукраїнським гаслом “Незалежність. Від 1991-го – назавжди” та інші заходи, активно висвітлюючи їх на веб-сторінках навчальних закладів та органів управління освітою.

При цьому надсилаємо методичні рекомендації, розроблені Українським інститутом національної пам’яті.

Додаток: 26 аркушів.

Заступник Міністра

А. Є. Гевко

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ для загальноосвітніх навчальних закладів до відзначення пам'ятних дат у рамках Року Державності України

Вступ

Мета проведення заходів

Історична довідка до пам'ятних дат у рамках Року Державності

Рекомендації щодо форми і методів проведення Тижня історії та інших заходів

Додаток 1. Корисні Інтернет-посилання

Додаток 2. Перелік Інтернет-посилань на нормативно-правові акти

Додаток 3. Рекомендований перелік тематичних фільмів до Року Державності

Додаток 4. Регламент проведення Оксфордських дебатів

Додаток 5. Виборчий бюлетень для голосування на Референдумі 1 грудня 1991 року

Додаток 6. Карта з результатами голосування за підтвердження Акта проголошення незалежності України на Референдумі 1 грудня 1991 року.

Вступ

2016 рік, коли Україна відзначає 25-ліття незалежності, Український інститут національної пам'яті назвав **Роком Державності** – на честь низки історичних подій, які привели до проголошення, а потім відновлення Україною незалежності у ХХ столітті.

24 серпня 1991 року прийнято Акт проголошення незалежності України, що був схвалений всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року. Хоча 24 серпня 1991 року стало початком відліку історії сучасної Української державності, історики сходяться у висновках, що того дня насправді відбулося **відновлення державної незалежності України**.

Уперше в ХХ столітті незалежність України була проголошена 22 січня 1918 року IV Універсалом Української Центральної Ради. Держава проіснувала 3 роки. Це був час безперервної боротьби за її збереження. Вже тоді Україна мала всі ознаки держави: територію, окреслену кордонами, герб, військо, грошову систему, мову, налагоджені дипломатичні відносини з іншими державами.

Через рік – 22 січня 1919 року – відбулася не менш вагома подія – об'єднання Української Народної Республіки (УНР) і Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в одну державу. Об'єднання УНР і ЗУНР продемонструвало можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу.

Через низку зовнішніх (війна на кілька фронтів) та внутрішніх (неготовність політичної еліти) причин ця державність була нетривалою. Проте сам факт існування незалежної соборної держави відіграв вирішальну роль у

подальшому розвитку українського визвольного руху. Його учасники протягом наступних десятиліть боролися зі зброєю в руках чи ненасильницькими методами за відродження Української самостійної соборної держави.

Знову українська держава постала 15 березня 1939 року. Коли проголошували незалежність Карпатської України з трибуни Союму звучали такі слова:

“Наша Земля стає вільною, незалежною та проголошує перед цілим світом, що вона була, є й хоче бути УКРАЇНСЬКА. І коли б навіть нашої молодій Державі не суджено було довго жити, то наш Край залишиться вже назавжди УКРАЇНСЬКИЙ, бо нема такої сили, яка могла б знищити душу, сильну волю нашого українського народу”.

Державу довелося відстоювати у боротьбі із союзником німецьких нацистів – авторитарною Угорщиною. У результаті боїв утрати січовиків становили до 1,5 тис. осіб убитими, пораненими та полоненими. Ще 4,5 тис. патріотів стали жертвами угорського терору після поразки Карпатської України. 16 березня 1939 року ворог зумів захопити столицю – Хуст. А вже 18 березня угорськими військами була окупована більша частина території Карпатської України. Однак, у гірських районах Карпатської України загони Карпатської Січі продовжували боротьбу з угорськими регулярними частинами до кінця травня 1939 року.

Таким чином, у 1939 році українці на Закарпатті першими у міжвоєнній Європі зі зброєю в руках стали на захист своєї свободи проти союзників Німеччини. Історія Карпатської України стала однією зі сторінок боротьби українців за встановлення української державності.

30 червня 1941 року у Львові Організація українських націоналістів (ОУН(б)) проголосила Акт відновлення Української Держави. Цей процес охопив всю територію західних областей, Житомирську та західні райони Київської області, де представники ОУН (похідні групи) проголошували Акт на велелюдних зборах. У відповідь нацисти масово арештовують українських патріотів. Зважаючи на це, ОУН переходить у підпілля і розпочинає антинацистський рух опору, а вже в кінці 1942 року створюється Українська повстанська армія.

Ще десять років після поразки Третього Райху і закінчення Другої світової війні УПА виборювала незалежність України у протистоянні з комуністичним тоталітарним режимом.

Наміри мати власну державу роками визрівали у творчості шістдесятників, у правозахисному й дисидентському рухах, у прагненнях мільйонів українців. А вже наприкінці 1980-х – початку 1990-х років стрімко розвивався масовий національно-демократичний рух, на який суттєво вплинула, зокрема, аварія на Чорнобильській АЕС. Трагедія стала чинником активізації національного руху та відцентрових бажань політичних сил.

В умовах політичних реформ у СРСР – лібералізації суспільного життя – у березні 1990 року відбулися вибори до Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Значного успіху на цих виборах досяг Демократичний блок. Опозиційним до комуністичного керівництва силам вдалося провести своїх представників і до

місцевих рад. Таким чином, за підсумками виборів 1990 року Україна вперше отримала бодай частково демократично обраний парламент і місцеві ради. Ідея незалежності України зазвучала в стінах законодавчого органу на повний голос. 16 липня 1990 року її оформлено в перший законодавчий акт – Декларацію про державний суверенітет України.

Спроба у Москві 19 серпня 1991 року “оновити” Радянський Союз у сталінських традиціях стала поштовхом до розгортання національно-демократичного руху за незалежність у більшості республік СРСР. Українці збиралися на масові мітинги з вимогою виходу зі складу СРСР.

24 серпня 1991 року на позачерговому засіданні Верховна Рада УРСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, зазначивши у ньому, що продовжується тисячолітня традиція державотворення в Україні, яка має право на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами.

1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі українці підтвердили прагнення жити в незалежній державі, зробивши її незворотнім фактом історії. 90,32 % виборців ствердно відповіли на питання в бюлетені “Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?” У Криму ідею незалежності України підтримали 54,19 % виборців, у Донецькій області – 83,90 % і 83,86 % – у Луганській (див. додаток 6). Референдум засвідчив, що джерелом української державності є воля народу, він став запобіжником щодо спроб реанімації СРСР у формі Договору про Союз суверенних держав.

Першими із понад 130 країн світу Українську державу визнали Польща, Канада, Латвія і Литва.

РІК ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ У ДАТАХ

22 січня Україна відзначала день проголошення першої незалежності у **1918 році** та День Соборності, який встановлено на відзначення проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР у **1919 році**.

Заходи з цієї нагоди розпочали відзначення ювілейних дат у рамках Року Державності України. Окрім них, такими мають стати:

15 березня – цього дня **1939 року** Сойм Карпатської України проголосив Карпатську Україну незалежною державою;

30 червня – у цей день **1941 року** в окупованому Німеччиною Львові проголошено відновлення Української Держави;

16 липня – цього дня у **1990 році** Верховною Радою Української РСР прийнято Декларацію про державний суверенітет України;

24 серпня – Верховною Радою Української РСР у **1991 році** прийнято Акт проголошення незалежності України;

1 листопада – день “Листопадового зриву”, коли у **1918 році** розпочалось українське повстання у Львові, в результаті якого невдовзі проголошено Західно-Українську Народну Республіку;

1 грудня – **1991 року** в цей день відбувся Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України.

На виконання Закону України “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті” від 9 квітня 2015 року № 314-

VIII та Указу Президента України “Про відзначення 25-ї річниці незалежності України” від 3 грудня 2015 року № 675, з метою засвідчення поваги до подвигу борців за свободу, незалежність і територіальну цілісність України, протягом 2016 року в навчальних закладах країни мають відбутися різноманітні заходи: інформаційні, наукові, просвітницькі та культурні проекти, присвячені історії здобуття Україною незалежності та 25-й річниці цієї події, видатним діячам українського державотворення, захисникам Батьківщини, які сьогодні відстоюють суверенітет і територіальну цілісність держави.

Пропонуємо протягом 2016 року передбачити у загальноосвітніх навчальних закладах відзначення кожної ключової події Року Державності та вшанування видатних осіб. З метою підвищення ефективності та результативності заходів **рекомендуємо** провести **Тижні історії**, визначені річними планами загальноосвітніх навчальних закладів (на 2015/2016 або 2016/2017 навчальні роки), **під загальноукраїнським гаслом “НЕЗАЛЕЖНІСТЬ. Від 1991-го – назавжди”**.

Мета проведення заходів до відзначення пам’ятних дат у рамках Року Державності України:

- поглибити знання учнів про ключові події ХХ століття, політичних, громадських, військових, культурних діячів, які були визначними для українського державотворення;
- звернути увагу на тяглість українських державотворчих традицій;
- актуалізувати серед учителів та учнів ідеї соборності та суверенності держави – головних передумов розвитку незалежної України;
- формувати та розвивати різні види вмień, навичок, які мають стати фундаментом формування громадянської, історичної та національної свідомості школярів;
- активізувати пізнавальний інтерес учнів до засадничих державотворчих подій історії України ХХ століття;
- сприяти розвитку всіх видів інтелекту (академічного, практичного, креативного, емоційного й соціального) як умови всебічного розвитку особистості, її самореалізації;
- формувати активну громадянську позицію учнів і почуття патріотизму.

Історична довідка

22 січня 1918 року – проголошення IV Універсалом Української Центральної Ради незалежності Української Народної Республіки.

Уперше в ХХ столітті Україна проголошувалася незалежною суверенною державою.

IV Універсал Української Центральної Ради став логічним завершенням складного розвитку українського визвольного руху доби революції. Він розпочався в березні 1917-го й упродовж одного року зазнав еволюції від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення необхідності власної незалежної держави.

“...Єдиний вихід – проголошення незалежності України, що дасть можливість стати твердо на міжнародній арені і приступити до організації нової фізичної сили”, – відзначав під час засідання українського уряду

26 грудня 1917 року один із провідних діячів Української Центральної Ради Микита Шаповал.

Проголошенню IV Універсалу передував виступ голови Української Центральної Ради Михайла Грушевського: *“Високі збори!.. Народ наш прагне миру. І Українська Центральна Рада доложила всіх зусиль, щоб дати мир негайно. Але петроградське правительство, Совіт народніх комісарів, оголошує нову “священну війну”, а з другого боку, це правительство насилає своє військо, червоногвардійців та більшовиків на Україну... Щоб дати нашому правительству змогу довести справу миру до кінця і захистити від усяких замахів нашу країну, Українська Центральна Рада постановила не відкладати до Установчих зборів ті справи і в цій цілі Українська Рада вже з 9 січня відбувала перманентне, безперервне засідання аж до цього часу і постановила важну річ – видати оцей Універсал”*.

Голосували за епохальний для України документ поіменно. Із 49 членів Ради, що брали в ньому участь, “за” було 39, “проти” – 4, “утрималось” – 6 осіб.

Текст IV Універсалу датований 9 (22) січня 1918 року. Документ містив чотири головні напрями: проголошення самостійності Української Народної Республіки; доручення Раді Народних Міністрів укласти мир з Центральними державами; констатацію необхідності боротися з більшовицькою Росією, захищати добробут і свободу українського народу; декларування основ внутрішнього соціально-економічного будівництва й окреслення заходів для припинення війни з Центральними державами.

1 листопада 1918 року – день “Листопадового зриву”, українського повстання у Львові, внаслідок якого невдовзі проголошено Західно-Українську Народну Республіку.

Поразка в Першій світовій війні держав Четверного союзу та визвольні рухи поневолених народів привели до розпаду імперії Габсбургів.

16 жовтня 1918 року, коли імперія вже була приречена, з’явився маніфест імператора “До моїх вірних австрійських народів”, який обіцяв федеративну перебудову держави. Згідно з цим документом 19 жовтня 1918 року у Львові на зібранні українських депутатів австрійського парламенту, українців-депутатів галицького і буковинського крайових сеймів, представників національних політичних партій Галичини та Буковини, духовенства і студентства утворено Українську національну раду, – найвищий представницький орган українців Австро-Угорщини. Цього ж дня Українська національна рада оголосила про намір об’єднати всі західноукраїнські землі – Східну Галичину, Північну Буковину і Закарпаття в єдину українську державу. Нове політичне утворення одразу опинилося в гострому конфлікті з поляками, які також інтенсивно розбудовували власну державу і претендували на територію Східної Галичини.

У цей час ініціативу перебравли українські військові, які прагли активних дій. У вересні 1918 року вони утворили Центральний військовий комітет. У жовтні його головою було обрано сотника Легіону Українських січових стрільців – Дмитра Вітовського.

31 жовтня 1918 року Центральний військовий комітет реорганізовано в Українську генеральну команду. Вона розіслала наказ до окружних військових команд перебирати владу на місцях в українські руки.

У ніч на 1 листопада у Львові відбулося повстання. Стрілецькі частини на чолі з Дмитром Вітовським взяли під контроль найважливіші установи міста. *“Заснувши 31 жовтня 1918 під австрійською державною владою, виконуваною поляками, населення Львова прокинулося 1 листопада 1918 під владою Української національної ради. Як символ сеї влади маяв на вежі ратуші український синьо-жовтий прапор”*, – писав один із сучасників. За кілька наступних днів українці перебрали владу в Станіславові (нині – Івано-Франківськ), Тернополі, Золочеві, Сокалі, Жовкві, Раві-Руській, Коломиї, Снятині, Печеніжині, Перемишлі та інших містах Східної Галичини й північної Буковини.

9 листопада 1918 року Українська національна рада створила у Львові уряд – Державний Секретаріат. Очолив його відомий громадський і політичний діяч Кость Левицький. 13 листопада 1918 року затверджено конституційні засади нової держави – *“Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії”*. Відповідно до нього держава дістала назву – Західно-Українська Народна Республіка.

22 січня 1919 року – проголошення Акта злуки УНР і ЗУНР.

Разом з власної волі із 1919 року — Саме Акт злуки, а не події вересня 1939 року, є підставовим для історії українського державотворення.

Лідери ЗУНР ініціювали переговори про об'єднання всіх українських земель. Наслідком перемовин стало підписання 1 грудня 1918 року у Фастові Передвступного договору між УНР і ЗУНР про злуку обох українських держав в одну державну одиницю. А вже 3 січня 1919 року Українська національна рада ЗУНР у Станіславові ратифікувала цей договір і прийняла ухвалу про наступне об'єднання двох частин України.

22 січня 1919 року на Софійській площі в Києві урочисто проголошено Акт злуки УНР та ЗУНР в єдину незалежну державу. В Універсалі Директорії УНР, зокрема, відзначалося: *“Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирили кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка”*. Наступного дня Акт злуки майже одноставно був ратифікований Трудовим конгресом України.

За законом “Про форму влади на Україні” від 28 січня 1919 року Голова Української національної ради ЗУНР Євген Петрушевич мав увійти до складу Директорії УНР. ЗУНР отримала нову назву Західна область Української Народної Республіки (ЗОУНР). Їй гарантувалася територіальна автономія. Гербом ЗОУНР став тризуб замість лева. Державного секретаря закордонних справ ЗОУНР Лонгіна Цегельського призначили першим заступником міністра закордонних справ УНР. Остаточо врегулювати всі питання, пов'язані зі створенням єдиної української держави, повинні були спільні Установчі збори.

Однак завершити об'єднання двох державних утворень в єдиний державний механізм завадила окупація українських земель польськими і більшовицькими військами.

Акт злуки 22 січня 1919 року втілював ідею соборності, яку українці відстоювали щонайменше з середини XIX ст. Одним із головних наслідків об'єднання УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року було те, що з цього часу питання єдності української нації в українській політичній думці вже ніколи не ставилося під сумнів. Упродовж наступних десятиліть Акт злуки залишався символом та імперативом боротьби за незалежну, соборну державу.

15 березня 1939 року – проголошення незалежності Карпатської України.

Українці на Закарпатті першими у міжвоєнній Європі зі зброєю в руках стали на захист свободи проти союзників Німеччини.

29 вересня 1938 року відбулася Мюнхенська конференція за участі райхканцлера Німеччини Адольфа Гітлера та прем'єр-міністрів Італії – Беніто Муссоліні, Великобританії – Невілла Чемберлена та Франції – Едуарда Деладьє. За її наслідками було укладено угоду про передачу Судетської області Чехословаччиною Німеччині. Під впливом Берліна Угорщина та Польща також висунули територіальні вимоги до Праги.

З метою зберегти державу чехословацька влада пішла на поступки домаганням словаків та українців. 11 жовтня 1938 року на вимогу політичних сил Підкарпатської Русі Прага призначила перший автономний уряд, який згодом очолив Августин Волошин – греко-католицький священник, директор учительської семінарії.

Щойно новий уряд Підкарпатської Русі розпочав свою діяльність, як 2 листопада 1938 року відбувся перший Віденський арбітраж за рішенням якого Чехословаччина змушена була передати Угорщині південні округи автономних Словаччини та Підкарпатської Русі. Таким чином, Закарпаття втратило понад 12 % своєї території, на якій було 97 населених пунктів, зокрема найбільші міста: Ужгород, Мукачеве, Берегове, де мешкало близько 175 тис. осіб, у т.ч. – понад 33 тис. українців. Виконуючи рішення Віденського арбітражу, уряд Августина Волошина змушений був переїхати з Ужгорода до Хуста, який став столицею автономного українського краю у складі федеративної Чехо-Словацької республіки.

Уряд Августина Волошина прийняв низку важливих рішень. 25 листопада 1938 року видав розпорядження про запровадження на території краю української мови, а наприкінці грудня розпустив земський уряд у Хусті, офіційно дозволив вживати поряд із назвою “Підкарпатська Русь” також назву “Карпатська Україна”. Згодом виконавча влада в краї повністю перейшла до уряду Волошина, який провів важливі реформи в соціально-економічній, культурній, освітній та релігійній сферах. Для захисту краю 9 листопада 1938 року в Хусті була створена Організація Народної Оборони Карпатська Січ, яку очолив Дмитро Климпуш, колишній підстаршина австро-угорської армії, керівник спортивно-пожежного товариства “Січ”. 1 січня 1939 року була створена Жіноча Січ, які очолили Стефанія Тисовська та Марія Химинець.

Станом на лютий 1939 року особовий склад Карпатської Січі становив майже 15 тис. осіб.

14 березня 1939 року парламент у Братиславі проголосив незалежність Словаччини. Зв'язок між карпатською Україною і Прагою ускладнився, ставало зрозуміло, що це кінець Чехо-Словацької республіки. Увечері того ж дня прем'єр Августин Волошин проголосив Карпатську Україну незалежною державою, водночас було названо склад нового уряду. Тим часом, окремі підрозділи угорських військ перейшли кордони Карпатської України.

15 березня 1939 року в Хусті відбулося засідання Сойму Карпатської України. Таємним голосуванням президентом новоствореної української держави обрали Августина Волошина, депутати ухвалили два закони, які мали статус конституційних і визначали форму нового державного утворення. Зокрема, підтверджували, що Карпатська Україна є незалежною державою, республікою на чолі з президентом, обраним Соймом. Державною мовою Карпатської України проголошувалася українська. Державним прапором затвердили національний синьо-жовтий прапор, а державним гербом – сполучення крайового герба (ведмідь у лівому червоному колі й чотири сині та три жовті смуги в правому півколі) з національним (тризуб Володимира Великого з хрестом на середньому зубі). Державним гімном оголосили національний гімн “Ще не вмерла Україна”.

Того ж дня масштабний наступ на Карпатську Україну в напрямку Хуста розпочали угорські війська. Угорське командування планувало якнайшвидше захопити місто й арештувати членів українського уряду, не допустивши відкриття Сойму Карпатської України. Найбільш кровопролитні бої відбулися на Севлюсько-Хустському відтинку фронту, кульмінацією яких став бій на Красному полі. За даними суперника, у боях на Красному Полі загинуло 230 оборонців Карпатської України, ще 450 потрапили в полон. Втрати угорців убитими становили 160 осіб, ще близько 400 отримали поранення. Загалом, під час окупації території Закарпаття угорськими військами сили Карпатської України провели близько 22 великих і малих боїв. 18 березня 1939 року територію Карпатської України зайняли війська суперника, які на всіх карпатських перевалах дійшли до польського кордону.

Опір, який чинили бійці Карпатської України ворожим військам, був безпрецедентним прикладом збройного виступу проти планів союзниці гітлерівської Німеччини Угорщини в ході територіальних змін у Центрально-Східній Європі напередодні Другої світової війни. Оборона Карпатської України отримала широкий розголос у міжнародній пресі.

30 червня 1941 року – проголошення Акта відновлення Української Держави.

З другої половини 1940 року в українських самостійницьких колах очікували на початок неминучої війни між Німеччиною і СРСР. Представники обох гілок ОУН – Андрія Мельника і Степана Бандери – сподівалися, що війна принесе швидку поразку і розвал Радянського Союзу. Це, в свою чергу, дасть змогу реалізувати ідею здобуття української державності. Хоча ніхто не знав,

як поведе себе німецьке керівництво у справі вирішення “українського питання” після війни.

Керівництво ОУН(м) схилилося до того, щоб вести переговори про самостійність України із керівництвом гітлерівської Німеччини. Натомість молодше покоління націоналістів на чолі із Степаном Бандерою обрали тактику “доконаних фактів”, намагаючись змусити Берлін визнати за українцями право на самостійність.

Зранку 30 червня 1941 року до Львова, який напередодні уже залишили частини Червоної армії та війська НКВД, увійшла спеціальна похідна група (15 осіб). Вона складалася із провідних діячів ОУН(б) на чолі з заступником Степана Бандери Ярославом Стецьком. Цей день члени його групи та підпільники, які до них приєдналися, провели у переговорах із провідними діячами українського політичного руху та лідерами української спільноти міста. Зокрема, Ярослава Стецька прийняв митрополит Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький. Він благословив оголошення незалежності.

Увечері 30 червня 1941 року у Львові в приміщенні місцевої “Просвіти” на площі Ринок відбулося засідання Національних зборів. Після виступів і вітальних промов Стецько з балкону будівлі зачитав Акт відновлення Держави. Кілька тисяч людей на площі зустріли промовця аплодисментами і співом гімну “Не пора, не пора...” Під час зборів було обрано Українське державне правління – уряд, на чолі з Ярославом Стецьком.

Текст Акта складався із трьох пунктів. У перших двох оголошувалося про відновлення державності, тривалу боротьбу ОУН за державність і створення української влади на західних землях, яка згодом підпорядкувалася владі в Києві. У третьому пункті йшлося про майбутню співпрацю з нацистською Німеччиною. Цього пункту не було в редакції документа від травня 1941 року. Українські історики вважають, що його поява зумовлена, передусім, військовою присутністю німців у Львові і була дипломатичним реверансом з боку керівництва ОУН(б), спробою заручитися німецькою підтримкою незалежності. Важливо, що Акт 30 червня 1941 року декларував відновлення української державності, тобто спирався на державотворчу традицію УНР і ЗУНР.

Ставлення українців до можливого союзу відображає цитата з меморандуму ОУН(б), надісланого німецькому уряду, за тиждень до проголошення Акта: *“Німецькі війська, які ввійдуть в Україну спершу, звичайно ж, привітають, як визволителів, та таке ставлення може дуже швидко змінитись, якщо Німеччина ввійде не з метою та гарантіями відновлення Української Держави. Німеччина шукає на Сході не тільки економічний простір, який відомий як сировинна база, а й переслідує політичні цілі, відображені у понятті нового європейського порядку. Новий європейський порядок без самостійної національної української держави є немислимим...”*

Подальший перебіг подій засвідчив, що керівництво нацистської Німеччини не було зацікавлене в існуванні самостійної Української держави. У Берліні прийняли рішення про арешти українських націоналістів. 5 липня 1941 року в

Кракові затримали Степана Бандеру. Після допитів його відправили в Берлін під домашній арешт. Згодом перевели до концтабору Заксенгаузен. Протягом першої половини липня 1941 року гестапо заарештувало цілу низку діячів ОУН(б). Із 1 липня 1941 року німецькі окупанти заборонили будь-яку політичну діяльність українським організаціям. Тоді ж були заборонені будь-які маніфестації на підтримку Акта 30 червня 1941 року.

Незважаючи на заборони та переслідування з боку окупаційних властей, похідні групи ОУН(б), що вирушили вглиб України, проголошували Акт відновлення Української Держави в інших українських містах, активно розбудовували український державний апарат на землях, захоплених Вермахтом. Зокрема, станом на 22 липня 1941 року владу Українського державного правління було встановлено протягом кількох тижнів на теренах 187 (з 200 усього) районів Західної України. Проте націоналісти не обмежилися теренами Західної України, за участю членів Похідних груп та місцевих жителів проголошено незалежність і створено органи влади в Житомирі, Проскуріві, Кам'янці-Подільському, Кривому Розі, Нікополі, Миколаєві, Дніпропетровську.

Зростання активності українських підпільників, їх діяльність у всеукраїнському масштабі, викликало занепокоєння німецьких властей. 17 липня 1941 року з Берліна в окуповані області України надійшла директива з наказом затримувати членів похідних груп. А вже у вересні 1941 року німецька поліція безпеки провела чергові масові арешти серед активних членів ОУН(б). Націоналісти остаточно переходять до тактики підпільної боротьби проти нацистського окупаційного режиму, в рамках якої в кінці 1942 року створюють Українську повстанську армію.

16 липня 1990 року – ухвалення Декларації про державний суверенітет України.

Державний суверенітет визначався як верховенство, самостійність, повнота і неподільність республіканської влади в межах території УРСР, незалежність і рівноправність у міжнародних зносинах.

В Україні політика перебудови призвела до активізації всього суспільно-політичного життя та посилення національно-визвольного руху. Широку популярність набули такі громадські об'єднання, як “Меморіал”, Товариство української мови імені Тараса Шевченка, Студентське братство, Український культурологічний центр та ін. У вересні 1989 року виникає перша масова, фактично опозиційна до влади політична структура – Народний рух за перебудову.

За результатами виборів 1990 року в парламенті радянської України вперше з'явилася доволі чисельна група депутатів, які ставили за мету незалежність України. Саме за їхньої ініціативи 16 липня 1990 року вдалося провести радикальну за змістом декларацію, яка, по суті, стверджувала суверенність України. За підсумками голосування про ухвалення декларації “проти” були лише 4 депутати, 1 утримався.

Державний суверенітет визначався як верховенство, самостійність, повнота і неподільність республіканської влади в межах території УРСР, незалежність і

рівноправність у міжнародних зносинах. Територія УРСР в існуючих кордонах проголошувалася недоторканною. Верховна Рада Української РСР постановляла, що віднині від імені народу України може виступати тільки вона. Декларація утверджувала виключне право українського народу на володіння, користування та розпорядження національним багатством своєї країни. Ішлося про те, що УРСР має створити власні банки, а також самостійно формувати цінову, фінансову, митну та податкову системи, державний бюджет та контролювати використання його коштів, а в разі потреби запровадити власну грошову одиницю. Наголошувалося також на проблемі екологічної безпеки. Проголошувалося право на власні збройні сили, внутрішні війська, органи державної безпеки. Українська держава перебрала право самостійно визначати порядок проходження військової служби громадянами Республіки. Задекларовано намір України в майбутньому стати нейтральною державою, яка не братиме участі у військових блоках і дотримуватиметься трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Водночас проголошувалося, що УРСР у повному обсязі відновлює міжнародний статус, а отже, є повноправним учасником міжнародних відносин, безпосередньо бере участь у загальному європейському процесі та європейських структурах. Визнавався обов'язок державних органів влади забезпечувати національне культурне відродження українського народу, запровадження та функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя. Крім того, усім національним групам, які проживали на території України, гарантувалося право на вільний національний культурний розвиток.

24 серпня 1991 року – прийняття Акта проголошення незалежності України.

Проголошення державної незалежності Україною відіграло вирішальну роль у розпаді СРСР та остаточній ліквідації комуністичної тоталітарної системи.

У квітні 1991 року з ініціативи Президента СРСР Михайла Горбачова у Ново-Огарьово, що під Москвою, проходили переговори керівників дев'яти республік (Росія, Україна, Білорусія, Казахстан, Узбекистан, Туркменія, Киргизія, Таджикистан і Азербайджан) про зміст нового союзного договору. Підписання договору планувалося на вересень–жовтень 1991 року на з'їзді народних депутатів СРСР. Представники національно-демократичної опозиції готувалися до акцій протесту з метою не допустити цього підписання. З іншого боку група найконсервативніших представників союзних спецслужб, компартійної, радянської та військової бюрократії вважали новий союзний договір надто ліберальним. Вони створили Державний комітет з надзвичайного стану (рос. – ГКЧП) та 19 серпня 1991 року здійснили державний переворот, оголосивши запровадження надзвичайного стану та увівши в Москву війська.

Народний рух України, Партія демократичного відродження України та інші демократичні сили закликали народ до непокори ГКЧП. Керівництво КПУ стало на бік заколотників. Але країною прокотилися акції на підтримку законно обраної влади та державного суверенітету.

21 серпня переворот провалився. Спроба відновити тоталітарну радянську систему і згорнути демократичні процеси зазнала краху.

24 серпня 1991 року відбулася позачергова сесія Верховної Ради Української РСР, на якій було ухвалено **Акт проголошення незалежності України**. Історичне рішення було прийнято абсолютною більшістю: 346 голоси було віддано “за” проголошення незалежності, і лише 1 – “проти”.

Однак проголошення незалежності України не було випадковим явищем, зумовленим московським переворотом. Поразка ГКЧП лише пришвидшила момент формального проголошення (а з погляду історичної спадкоємності – **відновлення**) державної незалежності України. Цей процес відбувався мирно для України. Проте це не применшує закономірності й легітимності цієї історичної події, її визначальної ролі в припиненні існування тоталітарного СРСР.

1 грудня 1991 року – Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України.

Під час демократичного волевиявлення 1 грудня 1991 року Український народ підтвердив і засвідчив прагнення жити в суверенній державі.

Постановою Верховної Ради Української РСР “Про проголошення незалежності України” від 24 серпня 1991 року ухвалено рішення щодо проведення всеукраїнського референдуму на підтвердження Акта. 11 жовтня 1991 року окремою постановою Верховної Ради України затверджено текст бюлетеня та звернення до народу.

Бюлетень референдуму містив текст Акта проголошення незалежності України і запитання: “Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?” із двома варіантами відповіді: “Так, підтверджую” або “Ні, не підтверджую”. Спеціальне звернення Верховної Ради України містило заклик до громадян України підтримати Акт проголошення незалежності України: *“Співвітчизники! Будьмо єдині в прагненнях наших, в розбудові незалежної державності України! Наша земля пережила багато кривд і страждань, неволі, лихо засівало її – тож 1 грудня сама історія дає нам шанс, можливо останній, стати справжніми громадянами, творцями своєї держави, будівниками “власної хати”, де панують “своя правда, і сила, і воля”.*

Референдум відбувся в усіх 27 адміністративних регіонах України: 24 областях, Автономній республіці Крим, Києві та Севастополі. У голосуванні взяли участь 31 891 742 виборці, або 84,18 % тих, хто мав право брати участь у референдумі та виборах Президента України (37,8 млн громадян). На підтримку незалежності висловились 28 804 071 громадянин, або 90,32 % тих, хто брав участь у голосуванні. Референдум мав імперативний характер, його рішення було загальнообов’язковим та не потребувало окремого затвердження.

За підсумками референдуму були зміцнені правові засади державного суверенітету, створені умови для подальшого розгортання державотворчих процесів у незалежній Україні.

Рекомендації щодо форми і методів проведення Тижня історії та інших заходів

Проведення предметного тижня є ефективним засобом виховання й індивідуального зростання учнів, підвищення їхнього пізнавального інтересу, стимулювання творчої активності, розвитку компетентностей. Тиждень історії в рамках Року Державності повинен не тільки заохотити учнів до вивчення історії України, а стати можливістю дізнатися про українські державотворчі традиції та Людей Свободи, які стали символом боротьби за незалежність.

Зміст заходів у рамках Тижня історії має бути тісно пов'язаний з основним програмним курсом і втілюватися пізнавальними, навчально-виховними, ігровими, мистецькими засобами. Пропонуємо розпочати Тиждень історії урочистим підняттям Державного Прапора України і школи (якщо такий є) і виконанням Державного Гімну України.

Звертаємо увагу на те, що надані інформаційні матеріали можуть бути використані також при вивченні тем з історії України 10 класу: “Україна в роки Першої світової війни. Початок Української революції”, “Українська державність в 1917–1921 рр.”, “Західноукраїнські землі в 1921–1939 рр.”; 11 класу: “Україна в роки Другої світової війни 1939–1941 рр.”, “Україна в умовах незалежності (від 1991 року до сьогодні)”.

Рекомендовані методи та прийоми проведення Тижня історії або окремих заходів у рамках Року Державності

1–4 класи	<p>Розповіді, виховні бесіди, ігри-бесіди про події Української революції 1917–1921 років, про шлях здобуття Україною незалежності, Людей свободи.</p> <p>Використання на уроках “Українська мова (мова і читання)”, “Я у світі”, “Музичне мистецтво”, “Образотворче мистецтво” інформаційних матеріалів про зазначені події та видатних діячів відповідно до вікових особливостей учнів. Наводячи приклади, дітям варто пояснити, що таке незалежність держави, соборність та єдність. Уроки бажано проводити із музичним супроводом, читанням художньої дитячої літератури, відповідним оформленням приміщення з використанням національної символіки.</p> <p>“Естафета злагоди” – майстер-класи на уроках “Трудове навчання” спільно із батьками, волонтерами, а також народними майстрами щодо виготовлення саморобних іграшок і сувенірів з використанням народних традицій і національної символіки для обмінів зі школярами-однолітками з інших областей України.</p> <p>“Збережи незалежність” – фестиваль оберегів ручної роботи серед усіх учнів початкової школи для захисників Української незалежності на Сході України.</p> <p>Конкурс малюнків “Наша незалежність”.</p> <p>Віртуальні подорожі з використанням наочних і технічних (аудіовізуальних) засобів навчання: до будівлі Верховної Ради України, де 24 серпня 1991 року прийнято Акт проголошення незалежності України; будівлі Центральної Ради (нині – Будинок</p>
-----------	--

	<p>Вчителя), де 22 січня 1918 року IV Універсалом Української Центральної Ради проголошено незалежність Української Народної Республіки; на Софійську площу м. Києва, де 22 січня 1919 року проголошено Акт Злуки.</p>
<p>5–8 класи</p>	<p style="text-align: center;">На уроках “Історія України”</p> <p>Відео-урок з подальшим обговоренням “Дорога до свободи”, “Разом з власної волі з 1919-го”, “Люди свободи”.</p> <p>Ділові ігри, вікторини, диспути, брейн-ринги, обговорення, ток-шоу “Єднання заради Незалежності”.</p> <p>Толока до місць пам’яті, пов’язаних із вказаними подіями історії України ХХ століття.</p> <p>Лото “Меморі” з картками на запам’ятовування дат, місць, діячів та їхніх висловлювань, пов’язаних із здобуттям Україною незалежності.</p> <p>Флеш-моб з візуалізацією символів держави та річниці незалежності, зокрема зображення учасниками у синьо-жовтому вбранні контурів кордону України (включно з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим), Державного Гербу України та ювілейної дати незалежності – 25.</p> <p>Конкурс історичного есе “Я – Незалежність”.</p> <p>Творчо-пошуковий урок “Уяви себе дослідником”, який передбачає роботу із історичними джерелами, наприклад, Актом проголошення незалежності України, Декларацією про державний суверенітет України тощо.</p> <p>Історичний квест “Знайди Декларацію – врятуй незалежність України”.</p> <p>Родинна гра-подорож до Країни Кросвордії: аукціон історичних кросвордів, шарад, сканвордів, ребусів, присвячених здобуттю Україною незалежності. Наприклад, “Які нові назви вулиць, пам’ятники, меморіальні дошки, музеї з’явилися в твоєму місті, селищі, селі після 24 серпня 1991 року?”</p> <p>Виховна година – родинний ворк-шоп “Крила Свободи” з виготовлення сувенірів за участю народних майстрів з лозоплетіння, бісероплетіння, валяння, ткацтва, вишивання, гончарів тощо з подальшим використанням виробів у благодійних акціях (ярмарках, виставках, аукціонах).</p> <p style="text-align: center;">На інтегрованих (бінарних) уроках</p> <p>“Історія України” й “Українська література” – Літературна майстерня й Усний журнал, присвячені вивченню, читанню та обговоренню творів відповідної тематики.</p> <p>“Історія України” й “Українська мова” – диктант з коментуванням (з підбором тексту відповідно до навчальної програми з “Української мови”, присвяченого подіям і персоналіям до зазначених вище дат).</p> <p style="text-align: center;">На уроках “Іноземна мова”</p>

	<p>Під час вивчення теми про подорож можна запропонувати учням віртуальні екскурсії з “відвідання” видатних місць, зокрема, Києва, де протягом ХХ століття відбувалися визначні події українського державотворення; Закарпаття, де в Хусті 15 березня 1939 року було проголошено Карпатську Україну незалежною державою; Львова, де 30 червня 1941 року проголошено Акт відновлення української державності.</p> <p>Конкурс презентацій рідного краю при вивченні теми, присвяченій Україні: учні повинні представити привабливість власного регіону з метою заохочення туристів відвідати його. У цьому ж розділі рекомендуємо вивчати матеріал про Україну та її історичні і пам’ятні місця, описати фото з державною символікою під час святкування Дня Незалежності 24 серпня.</p> <p>На уроках “Музичне мистецтво” (5–7 класи) та “Мистецтво” (8–9 класи)</p> <p>“Територія Незалежності. Вільний музичний простір” – кастинг і розучування сучасних українських пісень патріотичного спрямування.</p>
9–11 класи	<p>На уроках “Історія України”</p> <p>Конкурс учнівських досліджень “Лабіринтами боротьби за незалежність”.</p> <p>Оксфордські дебати¹, присвячені визначним подіям українського державотворення в рамках Року Державності: для учнів 9–10 класів “Від кого залежить доля України?”; для учнів 11 класу “Незалежність: виборена віками чи одним днем?” (див. додаток 4).</p> <p>Інші інтерактивні методи проведення заходів: “Обери позицію”, “Кола Вена”, “Відкритий мікрофон”, урок-інтерв’ю, прес-конференція, круглий стіл, семінар тощо.</p> <p>Конкурс плакатів із розроблення туристичних маршрутів “Місцями пам’яті Української державності”.</p> <p>Аксіологічний урок з моделюванням рольової ситуації Всеукраїнського референдуму щодо проголошення незалежності України: “На виборчій дільниці для голосування” (див. додаток 5).</p> <p>Марафон мультимедійних проектів “Незалежність назавжди”. Проекти мають бути презентовані будь-яким мультимедійним засобом – фільмом, відео- чи аудіороликом, інтернет-сторінкою, слайд-шоу, флеш-роликом, PowerPoint-презентацією тощо.</p> <p>Творчо-пошуковий урок “Твоєю силою, волею, словом...”, який передбачає роботу із історичними джерелами, наприклад,</p>

¹ Оксфордські дебати – ефективний інтерактивний тренінг з формування толерантності та (в даному випадку) засвоєння й аналізу історичної інформації.

Універсалами Центральної Ради, Актом злуки УНР та ЗУНР, Конституційний закон про проголошення незалежності Карпатської України Союму Карпатської України, Актом проголошення незалежності України, Декларацією про державний суверенітет України тощо.

Лабораторія Незалежності – розроблення учнями **блок-схем**² із зазначених тем у рамках Року Державності.

Історичний квест “Різні, але єдині”, спрямований на дослідження у населеному пункті місць ідентичності національних меншин краю.

Ситуативно-рольова гра “Урочисте прийняття Президента України з нагоди 25-ї річниці незалежності України”.

Ярмарок доброти з виготовлення традиційних українських іграшок для дітей-сиріт за участю народних майстрів-лялькарів.

На інтегрованих (бінарних) уроках

“Історія України” й “Українська література” – **моделювання ситуацій**, які сприятимуть розумінню учнями суспільно-політичних явищ, змальованих автором у творі, проведенню аналогії із сучасністю; через мистецтво слова пробуджувати національну свідомість.

Науковий проект “Повернуті імена” із дослідження творчості митців, чий імена були безпідставно викреслені із наукового обігу: “Історія українського письменства” С. Єфремова, “Історія української літератури” Д. Чижевського, літературознавчі праці М. Грушевського, Г. Костюка.

“Історія України” й “Українська мова” – **диктант з коментуванням** (з підбором тексту відповідно до навчальної програми з Української мови, присвяченого подіям і персоналіям до зазначених вище дат.

На уроках “Інформатика”

Рекомендуємо під час вивчення тем про роботу з документами, електронними таблицями, побудову моделей, комп’ютерні презентації, формування й аналіз баз даних послуговуватися описом історичних подій та видатних осіб, пов’язаних із українським державотворенням.

² Блок-схема – схематичне викладення учнями історичної інформації (зазвичай – однієї теми або параграфа підручника) на одному розвороті зошита.

Перелік науково-популярних і наукових Інтернет-публікацій, присвячених проголошенню незалежності УНР:

1. Гай-Нижник П. IV Універсал Української Центральної Ради – проголошення незалежності УНР [Електронний ресурс] / Павло Гай-Нижник // Особистий сайт. – Режим доступу : http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/video_iv_universal..php

2. Жежера В. Як приймався IV Універсал, який проголосив незалежність України у 1918 році [Електронний ресурс] / В. Жежера // Україна. Історія великого народу. – Режим доступу : <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/ukra-na-p-d-chas-revoluyuts-1905-1907-rr/yak-pryymavsyia-iv-universal-yakyyu-progolosyv-nezalezhnist%60-ukrayiny-u-1918-rotsi/>

3. Зінченко О. Незалежність № 1: Коли Грушевський насправді її оголосив, чому Винниченко сумнівався, а Єфремов був проти [Електронний ресурс] / О. Зінченко // Історична правда. – 2015. – 26. 01. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/01/26/146960/>

4. Ісаюк О. Забута незалежність. За один рік до Соборності [Електронний ресурс] / О. Ісаюк // Історична правда. – 2012. – 22. 01. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/columns/2012/01/22/69636>

5. Чоп Г. П'ять спроб України оголосити незалежність: від Центральної Ради до ОУН [Електронний ресурс] / Г. Чоп // IPress.ua. – Режим диспути : http://ipress.ua/articles/pyat_sprob_ukrainy_progolosyty_nezalezhnist_vid_tsentralno_i_rady_do_oun_26149.html

6. 22.01.1918 – Українська Центральна Рада проголосила незалежність УНР [Електронний ресурс] // Територія терору. – Режим доступу : <http://www.territoryterror.org.ua/uk/resources/calendar/details/?newsid=272>

Перелік науково-популярних і наукових публікацій, присвячених початку українського повстання у Львові (1918 рік):

7. Галушак М. Галичани встановили державу за три години [Електронний ресурс] / М. Галушак // Історична правда. – 01.11.2013. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/11/1/138906/>

8. Мельник І. Дві листопадові революції у Львові – 1848 і 1918 [Електронний ресурс] / І. Мельник // Режим доступу : <http://zbruc.eu/node/14875>

9. Свято галицької незалежності у Львові [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/short/2010/11/1/2106/>

Перелік науково-популярних і наукових публікацій, присвячених проголошенню Акта злуки УНР та ЗУНР:

10. Верстюк В. День Соборності України: історія виникнення традиції й свята [Електронний ресурс] / В. Верстюк // Європейська Україна. – Режим доступу : http://eukraina.com/publ/human_development/den_sobornosti_ukrajini_istorija_viniknennja_tradiciji_j_svjata/6-1-0-185

11. Гай-Нижник П. Акт злуки УНР та ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України [Електронний ресурс] / Павло Гай-Нижник // Особистий сайт. – Режим доступу : <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/172doc.php>

12. Галушак М. “Потрібний живий ланцюг Львів–Луганськ”: інтерв’ю із істориком Олегом Павлишиним [Електронний ресурс] / М. Галушак // Історична правда. – 2013. – 01.22. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/22/109449/>

13. “Ланцюг Єднання” у січні 1990 року. Родинні фото [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2013/01/23/109614/#12http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2013/01/23/109614/>

14. Луцький М. Правовий аспект Акта злуки УНР та ЗУНР [Електронний ресурс] / М. Луцький // Науково-інформаційний вісник “Право”. – 2014. – № 9. – Режим доступу : <http://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdfhttp://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdf>

15. Сеньків М. Акт злуки УНР та ЗУНР – знакова подія української історії [Електронний ресурс] / М. Сеньків // СНУ імені Л.Українки. Історичні студії. – 2013. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6620/1/Senkiv.pdf>

16. Скорич Л. Акт злуки 22 січня: передумови і наслідки [Електронний ресурс] / Л. Скорич // Львівська політехніка. Історичні науки. – 2008. – С. 97–101. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/15_8.pdf

17. Соборна Україна: від ідеї до сьогодні [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека НЮУ імені Я.Мудрого. – Режим доступу : http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=304:soborna-ukraina-vid-idei-do-sohodennia&Itemid=236

18. Тимченко Р. Акт злуки 22 січня 1919 р. та проблеми його реалізації (січень–листопад 1919 р.) [Електронний ресурс] / Р. Тимченко // Український історичний збірник. – 2009. – Вип. 12. – С. 183–193. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/10692/23-Tymchenko.pdf?sequence=1>

19. Файзулін Я., Скальський В. Свято Злуки: унікальні фото від Інституту національної пам’яті [Електронний ресурс] / Я. Файзулін, В. Скальський // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2011/01/22/17352/#19>

20. 1919: Петлюра приймає військовий парад. Фото і кінохронікальні матеріали [Електронний ресурс] // Історична правда. – 2010. – 12.11. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/videos/2010/11/12/4193/>

Перелік науково-популярних і наукових публікацій, присвячених проголошенню незалежності Карпатської України (1939 рік):

21. Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України [Електронний ресурс] / М. Вегеш // Дзеркало Тижня – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/velich_i_tragediya_karpatskoji_ukrayini.html

22. Виступ прем’єр-міністра Карпатської України 15 березня 1939 року [Електронний ресурс] // Історична правда. – 15.03.2012 – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/03/15/76954/>

- 23. В'ятрович В.** Карпатська Україна та її армія у фотографіях Каленика Лисюка [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/4d7fe81ac60af/>
- 24. Гаврош О.** Батько Волошин [Електронний ресурс] / О. Гаврош // Український Тиждень. – 19.03.2010. – Режим доступу : <http://stage.tyzhden.ua/History/3589>
- 25. Гай-Нижник П.** Архівні документи. Карпатська Україна (1938–1939 рр.) [Електронний ресурс] / Павло Гай-Нижник // Особистий сайт. – Режим доступу : <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/arhiv.karp.ukr.php>
- 26. Документи** органів влади Карпатської України. Електронний архів українського визвольного руху [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=149
- 27. До річниці** проголошення Карпатської України в Інтернеті опублікували фото та документи очільників повстання [Електронний ресурс] // Історична правда. – 17.03.2015. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/short/2015/03/17/147905/>
- 28. Інтерв'ю** Михайла Галущака з Романом Офіцинським “З Карпатської України для нас почалася Друга світова” [Електронний ресурс] // Історична правда. – 15.03.2013. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613>
- 29. Карпатська** Україна [Електронний портал] // Режим доступу : <http://1939.in.ua/>
- 30. Карпатська** Україна [Електронний ресурс] // Сайт Українського інституту національної пам'яті. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/publication/karpatska-ukraina>
- 31. Карпатська** Україна – триумф і трагедія одного дня (До 70-річчя з дня проголошення) [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1509817.html>
- 32. Онищук Я.** Як знайшли масові поховання бійців Карпатської України [Електронний ресурс] / Я. Онищук // Історична правда. – 28.03.2011. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/research/2011/03/28/33661/>
- 33. Офіцинський Р.** З Карпатської України для нас почалася Друга світова [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/514318a85ab9f/>
- 34. Пагіря О.** Карпатська Україна у спогадах очевидців, 1938–1939 рр. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=462>
- 35. Пагіря О.** Крути під Хустом [Електронний ресурс] / О. Пагіря // Український Тиждень. – 19.03.2010. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/History/3588>
- 36. Пагіря О.** Найбільша проблема Європи [Електронний ресурс] / О. Пагіря // Український Тиждень. – 27.03.2011. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/History/19366>
- 37. Сацький П.** На шляху до Другої світової: Перший віденський арбітраж [Електронний ресурс] / П. Сацький // Дзеркало Тижня. – 24.05.2013. – Режим

доступу : <http://gazeta.dt.ua/history/na-shlyahu-do-drugoyi-svitovoyi-pershiy-videnskiy-arbitrazh-.html>

38. Федака С. (За)карпатський вибір [Електронний ресурс] / С. Федака // Український Тиждень. – 19.03.2010. – Режим доступу : <http://stage.tyzhden.ua/History/3587>

39. 1939: проголошення незалежності Карпатської України [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/videos/2011/03/14/31517/>

Перелік науково-популярних і наукових публікацій, присвячених тематиці проголошенню Акта відновлення Української державності (1941 рік):

40. Акт відновлення Української держави мав кілька редакцій [Електронний ресурс] // Історична правда. – 26.06.2015. – Режим доступу : http://zik.ua/news/2015/06/26/akt_vidnovlennya_ukrainskoi_derzhavy_u_1941mu_m_av_kilka_redaktsiy_istorychna_prawda_602506

41. До 70-річчя проголошення Акту про відновлення Української Держави [Електронний ресурс] // 30.06.2011. – Режим доступу : <http://oun-ura.forumu.eu/t84-topic>

42. Забілий Р. Акт відновлення державності 30 червня. Як це було (ФОТО) [Електронний ресурс] / Р. Забілий // Історична правда. – 30.06.2011. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/30/44396/>

43. Снегирьов Д. Акт відновлення України: роль в історії і сучасний зміст [Електронний ресурс] / Д. Снегирьов // Історична правда. – 30.06.2015. – Режим доступу : http://24tv.ua/ru/akt_vidnovlennya_ukrayini_rol_v_istoriyi_i_suchasniy_zmist_n589295

44. Патриляк І. К. Акт 30 червня 1941 р. В кн. Організація українських націоналістів і українська повстанська армія. Історичні нариси / В. В. Дзюбак, І. І. Ільющин, Г. В. Касьянов, І. К. Патриляк та ін. [Електронний ресурс] // Київ : Наукова думка, 2005. – 494 с. – Режим доступу : <http://www.lucorg.com/UserFiles/File/Part%201.pdf>

Перелік науково-популярних і наукових публікацій, присвячених тематиці проголошення незалежності України (1990–1991 роки):

45. Василенко В. Грудневий референдум як найвища форма легітимізації української державної незалежності [Електронний ресурс] / В. Василенко // Тиждень.ua – 01.12.2011. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/History/36621>

46. В'ятрович В. Історія з грифом “Секретно”: останні дні імперії. 1991-ий в Україні очима КГБ [Електронний ресурс] / В. В'ятрович // ТСН. – 11.11.2010. – Режим доступу : <http://tsn.ua/analitika/ostanni-dni-imperiyi-1991-y-ochima-kgb.html>

47. Ісаюк О. Незалежність. Проголошена чи відновлена? [Електронний ресурс] / О. Ісаюк // Український інститут національної пам'яті. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/news/nezalezhnist-progoloshena-chi-vidnovlena>

48. Незалежність України має майже сторічну історію [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті. – Режим доступу :

<http://www.memory.gov.ua/news/nezalezhnist-ukraini-mae-maizhe-storichnu-istoriyu>

49. Референдум за Незалежність 1 грудня 1991-го. Агітація і бюлетені [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2012/12/1/102150/>

50. Солодько П. Незалежність України: як воно було в 1991-му і як буде у 2021-му [Електронний ресурс] / П. Солодько // Історична правда. – 28.06.2011. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/06/28/44062/>

51. У 1991 році відновили незалежність України, проголошену в 1918-му [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/u-1991-rotsi-vidnovili-nezalezhnist-ukraini-progoloshenu-v-1918-mu-istoriki>

52. Хоменко С. “Шановні бандерівці!..” Як Верховна Рада УРСР голосувала за Незалежність [Електронний ресурс] / С. Хоменко // Історична правда. – 23.08.2013. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/08/23/135031/>

53. 20 років референдуму на підтвердження Акту незалежності. Підсумки [Електронний ресурс] // Історична правда. – 01.12.2011. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/12/1/63565/>

Перелік Інтернет-посилань на нормативно-правові акти

1. **Четвертий Універсал** Української Центральної Ради. – Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/90AZ/CDAVO/index.php?39#photo>
2. **Тимчасовий** основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданню 13 падолиста 1918 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.archives.gov.ua/Sections/90AZ/CDAVO/index.php?65#photo>
3. **Передвступний договір**, заключений дня 1 грудня 1918 року в м. Фастові між Українською Народньою Республікою й Західно-Українською Народньою Республікою про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0011300-18>
4. **Універсал Директорії** Української Народньої Республіки про злуку з Західно-Українською Народною Республікою [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0004300-19>
5. **Конституційний закон**. Ч. 1, прийнятий 15 березня 1939 р. на Соймі Карпатської України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://litopys.org.ua/volosh/volosh45.htm>
6. **Акт відновлення Української Держави** [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://likbez.org.ua/wp-content/uploads/2014/08/30-06-19412.jpg>
7. **Декларація** про державний суверенітет України [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
8. **Постанова** Верховної Ради Української РСР “Про проголошення незалежності України” [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
9. **Постанова** Верховної Ради України “Про проведення всеукраїнського референдуму в питанні про проголошення незалежності України” [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1660-12>

Рекомендований перелік тематичних фільмів до Року Державності

№	Назва картини	Рік випуску	Режисер	Робоча група
<i>Орієнтовний перелік документальних фільмів, які відображають події Української революції 1917 – 1921 років</i>				
1.	“Акт Злуки: відтворення історичної правди”	2011	Тарас Каляндрук	Львівська державна телерадіокомпанія, Україна
2.	“Апельсинова долька”	2004	Ігор Кобрин	Студія “ТЕЛЕКОН”, Україна
3.	“Герої України. Крути. Перша Незалежність”	2014	Сніжана Потапчук	Національна телекомпанія, України
4.	“Київ. Епоха переворотів” (з циклу “Історії міста”)	2011	Віталій Загоруйко	т/с ГРАВІС, Україна
5.	“Легіон. Хроніка Української Галицької Армії 1918–1919”	2015	Тарас Химич	“Invert pictures”, Україна
6.	“Непрощені. Симон Петлюра”	2007	Віктор Шкурін	т/к 1+1, Україна
7.	“Обличчя купюри. Михайло Грушевський”	2008	Віталій Загоруйко, Сергій Братішко	т/к ТОНІС, Україна
8.	“Перший день”	2015	Назарій Шпільчак	“Terra Pictures”
9.	“Свято Злуки. Політика пам’яті”	2011	Олег Манчура	УТ-1, Україна
10.	“Українська революція. Втрачена держава”	2007	Сергій Братішко	т/к ТОНІС, Україна
11.	“Українська революція. За спогадами Всеволода Петріва”	2012–2013	Іван Канівець	KVIDEO, Україна
12.	“Холодний Яр. Воля України – або смерть!”	2014	Галина Химич	ВГО “Не будь байдужим!” та ТОВ “Диваки продакшн”, Україна
13.	“Хроніки української революції”	2008	Сергій Братішко	Національна телекомпанія України, Україна
<i>Орієнтовний перелік документальних фільмів, які присвячені проголошенню незалежності Карпатської України (1939 рік)</i>				
14.	“Срібна Земля. Хроніка Карпатської України 1919–1939”	2012	Тарас Химич	“Invert Pictures”, Україна
15.	“Собор на крові”	2006	Ігор Кобрин	“Телекон”, Україна
16.	“Історична правда з Вахангом Кіпіані: Карпатська державність”	2014		Телеканал ZIK, Україна
17.	“Карпатська Україна. Альтернативні уроки історії”	2011		Рух “Не будь байдужим”, Україна

18.	“Карпатська Україна”	1942	Каленик Лисюк	http://1939.in.ua/video-2/trahediya-karpatskoji-ukrajiny-kalenyk-lysjuk-1939/
19.	“1939: Героїчна історія Карпатської України”	15.03.2015	Вахтанг Кіпіані	http://www.istpravda.com.ua/videos/2015/03/15/147861/
Орієнтовний перелік документальних фільмів, присвячених здобуттю Україною незалежності				
20.	“20 кроків до мрії. Крок 18. Проголошення незалежності України”	2011	Станіслав Дордік	Перший Національний, Україна
21.	“Україна. Становлення нації. Ч. 4. Незалежність”	2008	Єжи Гофман	Студія “Зодіак”, Польща
22.	“Невідома Україна. Від дисидентства до незалежності”	1993	Ізяслав Стависький, Сергій Сніжний	Київнаукфільм, Україна
23.	“Невідома Україна. Повернута Самостійність”	1993	Анатолій Карась, Вітай Сегеда	Київнаукфільм, Україна
24.	“Незалежність. Силовий варіант”	2013	Марк Гресь, Сніжана Потапчук, Олександр Ковш	Студія документальних фільмів, Україна
25.	“Нескорений”	2000	Олесь Янчук	України
26.	“ОУН–УПА: війна на два фронти”	2006	Андрій Санченко	Україна, т/к НТН
27.	“Сужба безпеки ОУН. Зачинені двері”	2012	Віталій Загоруйко	
28.	Серія 3 “Одна доба незалежності”. Серія 6 “Політика доконаних фактів” з циклу “Собор на крові”	2006	Ігор Кобрин	Україна, “Телекон”
29.	“Незалежність: український варіант”	2015	А. Нестеренко, А. Якимішин	ТРК “Львів”, Україна
30.	“Передвісники незалежності України”	2007	Віталій Загоруйко, Сергій Братішко	Тоніс, Україна

Регламент проведення Оксфордських дебатів

1. Дебати організовує і проводить Голова. Він є нейтральною особою, тому не має права брати участі в дискусії.
2. Голові допомагає Секретар, котрий документує дебати та інформує виступаючого про те, скільки часу йому залишилося.
3. Перед дебатами учасники займають місця згідно з таким принципом: праворуч – особи, що захищають тезу; ліворуч – особи, що заперечують тезу; у кінці залу, посередині – особи, котрі ще не визначалися (так зване “болото”).
4. Перші місця призначені для головних виступаючих.
5. Кожен виступаючий повинен розпочати виступ звертанням до особи, що проводить дискусію, словами: “Пане Голово...”.
6. Учасники дебатів повинні звертатися одне до одного, вживаючи форми “Пан/Пані”.
7. У дебатах по черзі виступають особи, що захищають тезу, і ті, що заперечують. Першою виступає особа, котра проголошує і захищає тезу. Наступні – обговорюють цю тезу, а останні підсумовують аргументи сторін. Далі слово надається виступаючому, який заперечує тезу.
8. Після головних виступів починаються дебати в залі. Кожен має право голосу (включно з головними виступаючими), подавши перед тим заявку з іменем і прізвищем Секретареві. Виступаючі по черзі представляють сторони, що підтримують і заперечують тезу. Розпочинає виступ той, що захищає тезу. Учасники мають по 3 хвилини, але головуючий може скоротити регламент цих виступів. Дебати тривають доти, доки є охочі виступити на захист даної сторони. Головуючий має право перервати дебати швидше, якщо вважатиме, що вони тривають занадто довго.
9. Особа, що отримала право голосу, підходить до трибуни і стає на відповідну сторону. Виступаючий не повинен далеко відходити від трибуни.
10. Учасники дебатів мають право задавати питання і подавати інформацію, встаючи з місця, поклавши ліву руку на голову, а праву підносячи догори зі словами: “Питання” або “Інформація”. Виступаючий має право прийняти або відкинути втручання за допомогою виразного жесту або слів “Прошу” чи “Ні, дякую”. Втручання не може бути довшим, ніж 2-3 речення.
11. Якщо втручання відкидається, особа, що зголосилася задати запитання чи надати інформацію, повинна без заперечення сісти.
12. Виступаючий і Голова мають право у будь-яку хвилину перервати втручання.
13. Виступаючі повинні чітко дотримуватися часу, призначеного для виступу. Після закінчення цього часу Голова має право перервати виступ.
14. Учасники дебатів можуть змінювати місця і залишати зал лише у перервах між виступами.
15. Голова заспокоює зал словами: “Тиша”. В окремих випадках Голова має право попросити учасників, які не дотримуються регламенту, залишити зал.

16. Після дебатів відбувається голосування всіх присутніх на захист обраної сторони. Голосуючі повинні оцінювати не тезу, а аргументи, представлені сторонами.

17. Оксфордські дебати складаються з двох частин. Протягом першої частини виступають основні промовці, визначені організаторами дебатів. Зазвичай їх є по четверо (інколи по п'ятеро) від кожної сторони. Промовці виступають по черзі, кожен чітко виконує роль.

Промовці з боку пропозиції.

I промовець відкриває дискусію. Його завдання – означити тезу, окреслити її, представити 3 (максимум 4) основні аргументи своєї сторони, частково обґрунтовуючи їх. Цей промовець має на виступ 6 хвилин. Його роль дуже важлива, оскільки всі наступні промовці (як зі сторони пропозиції, так і опозиції) повинні триматися визначеної ним тези.

II промовець – його завданням є розвинути обґрунтування аргументів першого промовця і додати власні (максимум 3) нові аргументи, котрі пов'язані з попередніми. Він має на виступ 4 хвилини. Ця роль також не належить до складних.

III промовець заперечує аргументи другої сторони. Він не повинен наводити власні нові аргументи. Лише в крайньому випадку він може це зробити. Проте він повинен згадати усі аргументи противників і в міру можливостей заперечити їх або показати відсутність їх зв'язку з темою дискусії. На виступ він має 4 хвилини. Це найважча роль у дискусії, котра вимагає постійної уваги до аргументів противників і їх динамічного аналізу.

IV промовець підсумовує аргументи своєї сторони. Він може (дуже коротко) згадати попередній виступ противника. Якщо попередній промовець з його сторони не виконав функції як належить, він повинен коротко згадати аргументи противників. Його основним завданням є все ж таки повторення і закріплення найважливіших аргументів, наведених його стороною, а також обґрунтування їх значення. Він не повинен наводити жодних нових аргументів. Ця роль не належить до важких, проте є дуже важливою, оскільки виступ саме цього промовця залишається в пам'яті слухачів. Промовець має 5 хвилин.

Промовці з боку опозиції.

I промовець має завдання звернутися до означення тези іншої сторони і представлення її власного розуміння, причому це не може бути цілком інше означення, а лише власне ставлення до представленого пропозицією значення тези. Потім промовець повинен представити та обґрунтувати 3 головні контраргументи до тези. На виступ він має 6 (8) хвилин. Його роль також не є важка, проте визначає подальшу стратегію його сторони.

II, III та IV промовці виконують завдання подібне до II, III та IV промовців з боку пропозиції

Коли в дебатах виступає по 5 промовців, то додатковий промовець знаходиться між II і III. Його завдання є подібним до завдання II промовця. Тоді час виступів можна дещо зменшити, аби не затягувати дебати, причому найбільше часу слід відвести першому промовцю. Запрошених гостей найчастіше розміщують на місцях II і III (у варіантах і на 4 і на 5 осіб), щоб

вони освоїлися в атмосфері дебатів під час виступу першого промовця, але останнє слово є підсумовуючим.

Виборчий бюлетень для голосування на Референдумі
1 грудня 1991 року

БЮЛЕТЕНЬ

для голосування на всеукраїнському референдумі

А К Т

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

— продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,

— виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

— здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

ПРОГОЛОШУЄ

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ та створення самостійної української держави — **УКРАЇНИ**.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набуває чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року

«Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?»

«ТАК, ПІДТВЕРДЖУЮ»

«НІ, НЕ ПІДТВЕРДЖУЮ»

Залиште одну із вказаних відповідей, іншу викресліть.

Бюлетень, в якому під час голосування викреслені всі слова «Так, підтверджую» та «Ні, не підтверджую» або не викреслене жодне слово, визнається недійсним.

Карта з результатами голосування за підтвердження Акта
проголошення незалежності України на Референдумі
1 грудня 1991 року (у %)

